

135 NUMARALI 1745 TARİHLİ KAYSERİ ŞER'İYYE SİCİLİNE GÖRE OSMANLI TOPLUMUNDA KADINLAR*

 Bilge ÖZSİPAHİOĞLU^a

 Mehmet İNBAŞI^b

Öz

Osmanlı Devleti kuruluşundan yıkılışına kadar idarî ve iktisadî yönetimini kayıt altına almış ve günümüze çok geniş bir arşiv kaynağı bırakmıştır. Bu arşiv kaynaklarından biri olan Şer'iyeye sicilleri Osmanlı Devleti'nin hukuk tatbikini gösteren birinci elden kaynaklardır. Şer'i mahkemeler toplumun her kesimi tarafından çeşitli sorun veya anlaşmalar üzerine başvurulmuş bir kurum olma niteliği taşır. Bundan dolayı bu kurumları kadınların da çeşitli sebeplerle sıkça varlığını gösterdiği bir yer olarak görmek mümkündür. Toplumun her kesiminden araştırmacılara bilgi sağlayabilecek bir potansiyelde olan şer'i mahkemeler, Osmanlı toplumunda yaşayan kadınların da sosyal ve ekonomik hayatta nasıl ve ne şekilde var olduklarını göstermek amacıyla araştırmacılara önemli bir kaynak sağlar. Bu kaynaklardan edinilen bilgiler ışığında toplumu oluşturan unsurlar daha iyi bir şekilde aydınlatılır. Bu bilgileri yerel ölçekte gösterebilmek için Kayseri 135 numaralı şer'iyeye sicili bu çalışmaya konu yapılmıştır. Kayseri şehrine ait 289 adet şer'iyeye sicili bulunmaktadır. Bu sicillerin 70 adeti transkript edilerek çeşitli çalışmalara konu olmuştur. (Bu bilgilere Kayseri Uygulama ve Araştırma Merkezi ve Yüksek Öğretim Kurumu Ulusal Tez Veri Tabanı'ndan ulaşılmıştır.) Söz konusu bu çalışma ise 135 numaralı ve 1745 tarihli Kayseri Şer'iyeye sicilinin 1-106 sayfalarına yansıyan dava kayıtlarında kadınların, Osmanlı hukukunda var olan yerini, belgelerin nasıl ve hangi amaçla düzenlendiğini belirterek, kadınların Osmanlı hukuk mekanizmasını kullanma pratiklerini gösterme amacıyla hazırlanmıştır. Aynı zamanda bu çalışmayla Osmanlı taşrasındaki bir kentte kadınların sosyo-kültürel ve ekonomik hayatın içindeki yerlerinden kesit sunularak toplum hayatında kadınların da etkin olduğu vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, 18. Yüzyıl, Şer'iyeye sicili, Kayseri, Kadın.

WOMAN IN THE OTTOMAN SOCIETY ACCORDING TO THE KAYSERİ COURT RECORD NUMBER 135 DATED 1745

Abstract

The Ottoman State recorded its administrative and economic administration from its foundation to its collapse and left a very large archive source to the present day. One of these archive sources, the Sharia records, are first-hand sources showing the legal practice of the Ottoman State. Since Sharia courts are institutions that are

* Bu makale, birinci yazarın ikinci yazar danışmanlığında yürüttüğü "135 Numaralı Kayseri Şer'iyeye Sicilinin (H.1158/M.1745) Transkripsiyon ve Değerlendirilmesi" adlı yüksek lisans tezinden üretilmiştir.

^a Yüksek Lisans Öğrencisi, Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Tarih Ana Bilim Dalı, bilge.ozsipahi@gmail.com

^b Prof. Dr., Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, minbasi@erciyes.edu.tr

Makale Geliş Tarihi: 28.06.2024, Makale Kabul Tarihi: 09.12.2024

resorted to by all segments of society for various problems or agreements, it is possible to see them as a place where women frequently showed their presence for various reasons. Sharia courts, which have the potential to provide information to researchers from all segments of society, provide an important source for researchers in order to show how and in what way women living in the Ottoman State existed socially and economically. In the light of the information obtained from the sources, the elements that constitute the society are better illuminated. In order to show this information on a local scale, Kayseri Sharia record numbered 135 was the subject of this study. There are 289 Sharia records belonging to the city of Kayseri. 70 of these registers have been transcribed and have been the subject of various studies. (This information was accessed from the Kayseri Application and Research Center and the Higher Education Institution national thesis database.) This study was prepared with the aim of showing the place of women in Ottoman law in the case records reflected on pages 1-106 of the Kayseri Sharia register numbered 135 and dated 1745, and how and for what purpose the documents were prepared, and the practices of women in using the Ottoman legal mechanism.

Keywords: Ottoman Empire, 18th Centruy, Şer'iyye registry, Kayseri, Woman.

Giriş

Şer'iyye Sicilleri bir diğer adıyla Kadı Defterleri Osmanlı Devleti'nde hukuk pratiği çerçevesindeki kararların tutulduğu defterlere verilen isimdir. Bu defterler Osmanlı Devleti'nde hukukun nasıl tatbik edildiğini gösterir. Osmanlı hukukunun çatısını oluşturan iki kaynaktan söz edilebilir: bunlardan biri şer'i yani İslâm hukukudur. İslâm hukukunun kaynakları iki kısımdan oluşur: birincisi aslı kaynaklar olan Kur'an, sünnet, icma' ve kıyas olmak üzere dört unsurdur. İkincisi örf-adet, istislâh, istihsan ve eski hukuk sistemleri gibi kaynaklardır (Akgündüz, 1990, s. 49). Ancak Osmanlı Devleti İslâm hukukunu uygularken bu hukukun boşluklarını yine buna ters düşmeyecek şekilde dönemin gerektirdiği düzenlemeler ve ilavelerle genişletmiştir. Osmanlı padişahlarının münferit ferman ve kanunlarıyla yapılan bu düzenlemelere örfî hukuk adı verilmiştir. (Aydın, 2022, s. 66). Örfî hukuk kurallarının hukuki inkişafı esas itibarıyla Fatih devrine dayanır. Fatih Sultan Mehmet'in mutlak otoritesi devlet teşkilatında ve kanunlarda yaptığı yeniliklerle örfî hukuku hâkim mevkie çıkarmıştır. (İnalçık, 1958, s. 110). Devletin içinde bulunduğu malî, askerî ve idarî şartlar devletin bu şartlara uygun hukukî düzenlemeler yapmasını gerekli kılmıştır. (Şen, vd., 1999). Bu çerçevede Osmanlı hukukunun başlıca iki kaynağı olan şer'î ve örfî hukuk birbirine ters düşmeyecek şekilde birbirini tamamlayacak şekilde uygulanmıştır. İslâm hukuku çerçevesinde özellikle Hanefi mezhebinin görüşleri esas alınarak uygulama yoluna gidilmiş, Hanefi mezhebine aykırı görüşlerin uygulanması bile çok ciddi şartlara bağlanmıştır. (Cin & Akgündüz, 1990). Bunun yanında Türk devletlerinden miras kalan çeşitli uygulamalar, fethedilen topraklarda var olan ve Osmanlı hukuk çatısına ters düşmeyecek uygulamalar da Osmanlı hukukunun beslendiği kaynakları oluşturmuştur. İlerleyen dönemlerde özellikle Osmanlı Devleti'nin klasik dönemdeki gücünü kaybetmesi sebebiyle devletin çok uluslu yapısı bazı hukuki düzenlemelerde farklı kaynaklardan beslenmeyi mecburi kılmıştır. Tanzimat dönemi ile birlikte Fransız hukukunun bazı kabulleri sebebiyle hukuk alanında ikilikler ortaya çıkmıştır. Bu ikiliklere örnek teşkil eden kaynak Ahmed Cevdet Paşa başkanlığındaki bir heyet tarafından hazırlanan Mecelle'dir. (Ekinci, 2021, s. 40).

Osmanlı Devleti'nin oluşturduğu bu hukuk külliyyatının tatbiki olan şer'iyeye sicilleri günümüz bakışıyla Osmanlı tarihi çalışan birçok araştırmacı tarafından sıklıkla başvurulmuş arşiv belgelerinin başında gelen birinci elden kaynaklardır. Bu kaynaklar Osmanlı Devleti'nde hukukun nasıl tatbik edildiğini göstermesinin yanında kayıt altına alınan yörenin birçok yönünü gözler önüne serer. Bunlar arasında bölgenin nüfus yapısı, ekonomik durumu, müslim-gayrimüslim halkların durumu, kayıt altına alınan yıllara ait hukuki işlemler bağlamında satış, borç verme, noter işleri gibi ticari hayata; boşanma, köle azadı, tecavüz, hırsızlık, cinayet olayları gibi sosyal hayata dair konular bulunmaktadır. Ayrıca Divan-ı Hümayun'dan kadınlara ve diğer taşra görevlilerine yollanan emirler de yer almaktadır. (Faroqhi, 2003, s.56). Daha birçok konuya dair bilgi potansiyeline sahip olan Şer'iyeye sicilleri çok boyutlu bir kaynak özelliğine sahiptir.

Şer'iyeye sicillerinin araştırmacılara sunduğu çok boyutlu yapısı sayesinde spesifik konularda birçok çalışma kaleme alınmıştır. Söz konusu çalışmayı da kapsayan kadınlarla ilgili şer'iyeye sicilleri kaynak alınarak birçok tez, makale, bildiri yayınlanmış ve Osmanlı toplumunda yaşayan kadınların sosyal ve ekonomik hayata ne derece katıldığı izah edilmeye çalışılmıştır. Bu konuda yapılan çalışmaların hepsini burada izah etmek ayrı bir çalışmanın konusu olacak kadar kapsamlıdır. Bu yüzden konuya örnek teşkil edecek birkaç çalışmadan bahsetmek faydalı olacaktır. Kayseri şer'iyeye sicillerinde yer alan kadınlarla ilgili bir çalışma olan ve Rümeyza Kars tarafından kaleme alınan "Osmanlı Toplumunda Kadın Olmak: Kayseri Örneği 1700-1720" adlı çalışma bu konuyu daha kapsamlı bir çerçevede ele almıştır. Diğer yandan şer'iyeye sicilleri ışığında kadınların varlığını gösteren çalışmalar başka şehirlerin sicillerinde de benzer şekilde ortaya konmaya çalışılmıştır. Mustafa Akbel tarafından kaleme alınan "Galata Şer'iyeye Sicilleri Işığında Osmanlıda Kadınların Ekonomik Hayattaki Tasarrufları" adlı makalede kadınların ekonomik hayattaki varlığı izah edilmiştir. Kadınların ekonomik statüsü birçok şehrin sicillerinde çalışmaya konu olmuştur. Bir başka şehir olan "Amasya'da Şer'iyeye Sicillerine Göre Kadının Ekonomik Hayattaki Statüsü" Fadime Albayrak tarafından ortaya konmaya çalışılmıştır. Yine şer'iyeye sicillerinden hareketle kadınlar hakkında yapılan çalışmalardan biri olan Mehmet Emin Ünler tarafından ortaya konan "Şer'iyeye Sicillerine Göre Urfa'da Kadın ve Aile" adlı çalışma kadınların şer'iyeye mahkemelerinde olan varlığını aile kurumu içerisinde izah etmeye çalışmıştır.

Şer'iyeye sicillerinin bir kısmı günümüze tam olarak ulaşmamıştır. Bunun sebepleri arasında sicillerin önemini farkında olmayan kişilerce muhafaza edilememesi ve doğal şartlarının neden olduğu deprem, yangın, sel gibi afetler sayılabilir. Bu kaynakların tamamen yok olmaması ve muhafaza edilmesi için Maarif Vekâleti 3 Kasım 1941 tarihinde 4018/2182 sayılı kararı ile muhtelif yerlerde bulunan sicillerin müze ve kütüphanelere devredilmesini sağlamış, daha sonra Ankara Milli Kütüphane'de toplanma kararı verilmiştir (Gedikle, 2005, s. 188). Günümüzde ise birçok sicile çevrimiçi olarak devlet arşivleri sitesinden erişim sağlanmaktadır.

Kayseri Sancağına ait 290 adet (Özet'te 289 denmiş. Dikkat edilmeli!) Şer'iyeye sicili bulunmakta olup, bu sicillerin kopyası, mikro film ve fotokopisi Kayseri ve Yöresi Araştırmaları Merkezi'nde bulunmaktadır (Selçuk, 2008, s. 8). Bu makaleye konu olan 135 numaralı Kayseri Şer'iyeye sicili ise hicri 1158, miladi 1745 tarihli olup 1-106 sayfalarını içeren hükümler göz önüne alınarak, kadınların dava

kayıtlarındaki konuları incelenmiştir. Kadınların mağdur veya fail olduğu konularla ilgili başlıklar düzenlenerek sicilden örnekler verilmiştir.

A. 135 NUMARALI ŞER'İYYE SİCİLİNE GÖRE KADINLARIN MAHKEMEYE BAŞVURDUKLARI KONULAR

135 numaralı Şer'iyye sicilindeki kayıtlar incelendiğinde kadınların sosyal hayattaki varlığı ve etkinliği göze çarpmaktadır. Sicilde iki yüz seksen bir dava kaydı olmakla birlikte davalarda geçen isimlere bakıldığında, davacı veya davalıların üçte birinin kadınlardan oluştuğu görülür. Sicildeki diğer davaların çoğunda da yine kadınların isimleri geçmektedir. Kadınların bulunduğu davalardaki konular tek bir konuda değil birçok farklı konuda kayıt altına alınmıştır.

Tablo 1. Sicilde Yer Alan Bazı Davalara İlişkin Kadınların Taraf Olduğu Kayıtlar

Dava Konu	Dava Sayısı
Alım-Satım	33
Vasilik	21
Nafaka	17
Mihr	9
Boşanma	3
Gasp, Yaralama ve Ölüm	3
Gayriahlaki suçtan mahalleden ihraç kararları	3
Toplam	89

Görüldüğü üzere 1745 tarihinde sicile yansıyan ve kadınları ilgilendiren konuların başında mülk alım-satım işlemleri gelmektedir. Bunu vasilik ve nafaka gibi konular izlemektedir. Diğer sicillerde olduğu gibi mihr konusu da kadınların sıklıkla mahkemeye müracaat ettikleri bir husustur. Boşanma ve suç oranının az olduğu gayriahlaki davranışta bulunanlarla ilgili olarak da iki kayıt bulunmaktadır.

1. Alım-Satım

135 numaralı Kayseri Şer'iyye sicilindeki kadınlarla ilgili dava kayıtlarına bakıldığında mülk alım-satımının diğer davalara göre daha fazla olduğu görülmektedir. Alım-satım kayıtlarına göre kadınlar söz konusu davalarda bazen kendileri adına vekil tayin ederek işlerini yürütmüşlerdir. Vekil tayinleri hakkında "*Medîne-i Kayseriyye'nin İç Kalası sakinelerinden Ümmühani binti Mustafa nâm hatun tarafından husûs-ı âti'l-beyâna vekil olduğu Hacı Mustafa bin Mehmed*" (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 78). Şeklinde kayıtlar görülmektedir. Bazen de bizzat kendileri vekil kullanmadan alım-satım işlemlerinde bulunmuşlardır. Kadınların vekil tayin etmeden mahkemede şahsen bulunmalarına örnek olarak "*Medîne-i Kayseriyye'de Taşkıncık Mahallesi sakinelerinden işbu râfi'u'l-vesîka Fatma binti Abdullah meclis-i şer'-i kavîmde zevci Ali ibn İbrahim mahzarında üzerine da'vâ ve takrir-i kelâm idüüb*" (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 18). Şeklinde kayıt bulunmaktadır. Bir mülkün satışı mevzu olduğunda kayıtlarda "*bey*" sözcüğü ile ifade edilmiştir. Bey', sözlükte "mübadele" anlamına gelir ve İslam hukuku terimi olarak satım akdini ifade eder (Bardakoğlu, 1992, s. 13).

1745 tarihli Kayseri Şer'iyye sicilindeki Kadınların alım-satım faaliyetleriyle ilgili olarak kadınların maddi kaynağı nereden temin ettiği sorusu akla gelmektedir. Bu yönde bir soruya cevap verebilmek için

sicildeki alım-satım kayıtlarını incelemek gerekir. Bazı kayıtlarda kadınların söz konusu faaliyette bulunmalarına imkân tanıyan olanağın miras yoluyla elde edildiği belirtilmiştir. Kadınların miras yoluyla maddi kaynak edindiğini gösteren bir kayıtta bu husus “*ceddemiz Mehmed'in terekesinden mahalle-i mezkûrede vâki' beyne'l-ahali üç yüz guruş kıymetlü bir bab menzilden validemiz müteveffâ-yı mezbûre Şerife Fahriye'ye intikal iden sülüs hisse*” (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 75). Şeklinde belirtilmiştir. Görüldüğü üzere Fahriye adında bir kadının aile büyüklerinden biri olan Mehmed adlı adamdan miras yoluyla maddi bir kazanç elde ettiği kayıt altına alınmıştır.

Tablo 2. Sicilde Yer Alan Davalara İlişkin Kadınların Bir Mülkün Satıcısı Olduğu Kayıtlar

Satıcı	Satın alınan malın türü	Bedeli
Tasa adlı gayr-i müslim kadın	Ev	110 kuruş
Şerife Hatice adlı Müslüman kadın	Tarla hissesi	50 kuruş
Ayşe adlı Müslüman kadın	Tarla	325 kuruş
Şerife Ayşe ve Şerife Ümmügülsüm adlı Müslüman kardeşler	Bağ ve bahçe hissesi	60 kuruş
Seyyide Şerife adlı Müslüman kadın	Bağ ve ev	100 kuruş
Ümmühan adlı Müslüman kadın	Kıymetli mal	70 kuruş
Rahime adlı Müslüman kadın	Malikâne hissesi	140 kuruş
Zeliha adlı Müslüman kadın	Tarla	365 kuruş
Rabia isimli Müslüman kadın	Ev	130 kuruş
Nazlı adlı gayr-i müslim kadın	Bağ ve bahçe	50 kuruş
Şerife İsmi ve Şerife Hatice adlı Müslüman kadınlar	Mülkün türü belirtilmemiştir.	10 kuruş
Kadem adlı gayr-i müslim kadın	Ev	90 kuruş
Cennet adlı Müslüman kadın	Hisseli ev	15 kuruş
Sultan adlı gayr-i müslim kadın	Ev	80 kuruş
Rabia Adlı Müslüman kadın	Bağ	70 kuruş
Şerife Hatice adlı Müslüman kadın	Bağ	100 kuruş
Şerife adlı Müslüman kadın	Dükkân	38 kuruş
Anne Hatice ve kızları Havva, Hayriye adlı Müslüman kadınlar	Ev	85 kuruş
Şerife Fatma adlı Müslüman kadın	Ev	120 kuruş
Şerife Emine adlı Müslüman kadın	Bağ	120 kuruş
Emine adlı Müslüman kadın	Bağ	120 kuruş
Fatma adlı Müslüman kadın	Bağ hissesi	140 kuruş
Sultan adlı gayr-i müslim kadın	Bağ	288 kuruş
Şerife adlı kadın	Mülk hissesi	166 kuruş

Tablodan anlaşılacağı üzere kadınların alım-satım işlemlerinde daha çok satış faaliyetinde buldukları görülmektedir. (Şu tür bir değerlendirme beklenirdi: “Tabloya göre 5-365 kuruş arasında fiyat aralığına sahip mülkler ev hissesi, ev, eşya, bağ, bağ hissesi, mülk hissesi, tarla, yoncalık gibi ürün değişkenliğine sahiptir. Bu değişkenliklerin mülklerin bulunduğu bölge ya da mevkilere göre oluştuğu söylenebilir. Farklı niteliğe sahip mülklerin hisseli satışlarında miktarlar 15-166 kuruş, tam mülkiyet satışlarında 38-365 kuruş aralığında değişiklik göstermektedir.” Yukarıdaki verilerde mülklerin yerleri ile büyüklükleri dikkate alınarak yaklaşık olarak bir evin, bir bağın, bir dükkanın ortalama rayici de tespit edilebilirdi.) Satış işlemlerinde bedeli en pahalı olan kayıt Zeliha adlı kadının üç yüz altmış beş kuruşa tarla sattığı kaydedilmiştir. Bu husus sicilde “*mezbûre Zeliha 'akd-i âti'z-zikrin sudûruna değîn yedimde mülk ve hakkım olub medîne-i mezbûrenin arazi-i memlûkesinden körsaltı nâm mahallede vakî etrâf-ı erba'ası Geneşlioğlu ve Hakkı ve el-Hac Ahmed Efendi mülk ve sarfı tarik-i 'âmm ile mahdûd takriben kırk keyl*

tohum isti'âb ider bir kut'a tarlayı tarafından icâb ve kabulü hâvî bey' -i kat'î ile mumâ-ileyh es-Seyyid Mehmed Ağa'nın sağır oğlu diger es-Seyyid Mehmed Ağa için mumâ-ileyh es-Seyyid Mehmed Ağa'ya üç yüz altmış beş guruş bey' ve temlik ve teslim eyledikde ol dahi” (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 44). Şeklinde kaydedilmiştir. Satış bedeli en az olan kayıt ise on kuruş fiyatla Şerife İsmi ve Şerife Hatice tarafından gerçekleştirilmiştir. Bu husus sicilde “*Şerife İsmi ve Şerife Hatice binti Mustafa taraflarından husûs-ı âti'l-beyâna vekil-i müseceli es-Seyyid Mehmed Ağa ibn es-seyyid Hidayetullah Çelebi meclis-i makûd-i mezkûrede işbu rafî'u'l-vesika (silik) Mustafa mahzarında bi'l-vekâle ikrâr ve takrîr-i kelâm idüb karye-i mezkûrede vâki' etrâf-ı erbaası Köylüoğlu Ahmed bin İbrahim Sofu ve Hacı oğlu merkûm (boşluk) bin Mustafa'ya on guruş bey' ve temlik ve teslim idüb ol dahi*” (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 55). Şeklinde kaydedilmiştir. Şer'iyye sicillerinde bir mülkün satışı sırasında nasıl bir yol izlendiği konusunda mülk satışları ile ilgili bazı mukayeseler yapmak konuyu ayrıntılandırmakta faydalı olacaktır. Burada sadece kadınların mülk alım ve satımları söz konusu olduğu için sicildeki tüm alım satımlar tabloya aktarılmamıştır.

Buna göre kadınların gerçekleştirdiği Karakürkçü Mahallesi'ndeki bir ev satışının en yüksek bedeli yüz otuz kuruş olarak saptanmıştır (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 46). Yüz otuz kuruşa satılan bu evin özelliğine bakıldığında bir mutfak, evin girişinde yer alan üstü kapalı önü açık sundurma şeklinde gözükten yer, bu sicilde “örtme” olarak geçmektedir. Bir oda ve bir ahır ve bir de müştemilattan bahsedilir. Evi tarif etmek için yapılan izahlar bu evin standart ölçüde bir ev olduğunu göstermektedir. Benzer özelliklere sahip aynı tarihlerdeki İstanbul Maldepe köyünde satılmış olan bir ev ise doksan altı kuruşa satılmıştır (BOA, MŞH, ŞSC.d., 1: 98). Bu durum bize bahse konu olan mülklerin fiyatlarının şehrin içinde bir mahallede ya da dışında bir köyde bulunmasına göre değişiklik gösterdiğini söylemektedir. Ayrıca evin bulunduğu konumla birlikte evin tamamı ya da bir kısmı yani hissesinin satışı da evin bedelini etkileyen bir durumdur: Sicilde yer alan bir kayıta şehrin içinde bir mahallede yer almasına rağmen oldukça düşük fiyata satılan bir ev söz konusudur. Söz konusu ev yukarıda bahsedildiği gibi aynı özelliklere sahip olmasına rağmen on beş kuruşa satılmıştır. Bunun sebebinin evin yarı hissesinin satışından kaynaklandığı anlaşılmaktadır. (BOA, MŞH, ŞSC.d., 135: 57)

Tablo 3. Sicilde Yer Alan Davalara İlişkin Kadınların Bir Mülkün Alıcısı Olduğu Kayıtlar

Alıcı	Satın alınan malın türü	Bedeli
Asvadar isimli gayr-i müslim kadın	Bağ hissesi	40 kuruş
Emine adlı Müslüman kadın	Bağ	60 kuruş
Desine adlı gayr-i müslim kadın	Ev	30 kuruş
Fatma adlı Müslüman kadın	Hisseli ev ve bahçe	200 kuruş
Meryem adlı gayr-i müslim kadın	Yoncalık	25 kuruş
Fatma adlı Müslüman kadın	Ev hissesi	5 kuruş
Halime adlı Müslüman kadın	Bahçe ve bağ	250 kuruş
Güllü adlı gayr-i müslim kadın	Eşya	38 kuruş
Şerife ve Şerife Fatma adlı kadınlar	Bahçe	45 kuruş

Kadınlar alım satım davalarında bazen, kendileri adına vekil tayin ederek işlerini yürütmüşlerdir. Vekil tayinleri, “*Medîne-i Kayseriyye'nin İç Kalası sakinelerinden Ümmühani binti Mustafa nâm hatun tarafından husûs-ı âti'l-beyâna vekil olduğu Hacı Mustafa bin Mehmed*” (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 78). Şeklinde kayıtlara yansımıştır. Bazen de bizzat kendileri vekil kullanmadan alım-satım işlemlerinde bulunmuşlardır. Bir mülkün satışı mevzu olduğunda kayıtlarda “*bey*” sözcüğü ile ifade edilmiştir. Bey,

sözlükte “mübadele” anlamına gelir ve İslam hukuku terimi olarak satım akdini ifade eder (Bardakoğlu, 1992, s. 13).

Kadınların bir mülkün alıcısı durumunda kayıtlara yansıdığı davalara bir başka örnek olarak sicilde yer alan bir davada Fatma adında bir kadının borca karşılık bir ev ve bahçe satın aldığı kayıt edilmiştir. “Hüseyin nâm kimesne fevinden üç sene mukaddem babası müteveffâ Hasan Çelebi'den intikâl iden karye-i mezkûrede vâki' menzil ve bağçe ve menkûlat deyni haneden hisse-i irsiyyesine validesi mezbûre Fatma'ya iki yüz guruş bey' takdîm ile bey' ve semenini zimmetinde edâsı lazım deynine takas etmekle mezbûre Fatma'nın mülk-i müşterâsı olmuştur” (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 53). Görüldüğü üzere Hüseyin adlı şahsın babasından miras düşen hissesini, Fatma adında kadına borcu karşılığında sattığı kayıt altına alınmıştır.

Söz konusu 135 numaralı Şer'iyeye sicilinde kadınların bir mülkün satıcısı durumunda olduğu diğer örnekler bakıldığında Seyyide Şerife adlı bir kadın vekil tayin edip bir ev ve bir bağın kendisine ait olan hissesini Molla Mahmud adında bir şahsa yüz kuruşa satmıştır. Bu husus sicilde “müvekkilem-i mezbûre Seyyide Şerife nısf-ı şâyı'ı karındaşım Şerife Hadice'nin ve nısf-ı şâyı'ı aheri benim olan medîne-i mezbûre bagatından Kayadibi nâm mevzi'de vakî etrâf-ı erbâ'ası Musa oğlu ve Çukurzâde ve Kaflımaz zâde bağları ve tarîk-i hâs ile mahdûd eşcâr ve kürûmu hâvî menzil ve kuyu hâvî takriben on iki ırgadlık bağım benim nısf-ı şâyı'ının Kaflımaz zâde tarafından bir zirâ' arsası merkûm Molla Mahmud'a hibe-i sahiha ile hibe ve ol dahi ittihâb ve kabul bey'-i bât-i sahîh-i şer'î ile merkûm Monla Mahmud'a yüz guruşa bey' ve temlik ve teslim eylediğimde” (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 24). Şeklinde kaydedilmiştir.

Kadınların alım-satım yapabilmeleri sadece Müslüman kadınlara özel bir durum değil gayrimüslim kadınların da mülkleri üzerinden satış yapabilmesi söz konusu olmuş, Şer'iyeye sicillerinde gayrimüslim kadınların gayrimenkul mülkiyetine dair çok sayıda kayıt olduğu görülmektedir (Özbek, 2023, s. 96). Gayrimüslim kadınların gayrimenkul satışı, 135 numaralı Şer'iyeye sicilinde de kayıt altına alınmıştır. Sicilde yer alan bir davada gayrimüslim bir kadının bağ, bahçe ve eşyasını oğlu İskender'e elli kuruşa sattığı kayıt altına alınmıştır. Bu husus sicilde “Nazlı binti Ağya nâm nasraniye meclis-i makûd-i mezkurda sadrî kebîr oğlu işbu râfiu's-sıfır İskender veled-i Karakoç muvâcehesinde ikrâr ve takrîr-i kelâm idüb akd-i âtî'z-zikrin sudûruna değîn yedimde mülk ve hakkım olub karyede vâki' ma'lûmü'l-hudûd nısf-ı menzil dört karık bağ ve dört müsmire bağçe ve ma'lûmü'l-mikdar eşyayı oğlum mesfûr İskender'e elli guruşa bey' ve temlik ve teslim eyledikde ol dahî ber-vech-i iştirâ ve temellük ve tesellüm eyledikten sonra semen-i mezkûr elli guruş yedinden tamamen ahz-u kabz eyledim fi-mâ-ba'd mâru'z-zikr nısf-ı menzil ve bağ ve bağçe ve beynimizde ma'lûmü'l-mikdar eşya merkûm İskender'in mülk-i müşterâsı olmuştur” (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 53). Şeklinde kaydedilmiştir.

2. Vasilik

Fıkıh kitaplarında “hidâne” olarak belirtilen bu müessese, küçük çocukların bakımı, gözetimi ve terbiyesi anlamında kullanılmıştır (Bardakoğlu, 1998, s. 467). Çocukların bakım, gözetim ve terbiyeye muhtaç olduğu yaşlar kız çocuklarında 9-11 erkek çocuklarında 7-9 yaş olarak tespit edilmiştir. (Cin & Akgündüz, 1990, s. 117). Bu yaşlara kadar çocuklar vasisi olduğu kişi ile kalır.

Vasiliğe ihtiyaç duyulmasının sebebi daha çok babanın vefat etmesiyle aile birliğinin parçalanması neticesinde gerçekleşmiştir. Defterde otuz adet vasilik davası düzenlenmiş olup, bunlardan on dokuz tanesi Müslümanlarla ilgili, on bir tanesi ise gayrimüslimlerle ilgilidir. Söz konusu davalarda, vasilik

görevine getirilen kadınlar on üç farklı kayıta tespit edilmiştir. On üç kaydın, on birinde kadınlar anne olarak kalan iki farklı kayıta ise hala ve anneanne olarak tespit edilmiştir.

Tablo 4. 135 Numaralı Sicilde Geçen Vasilik Davaları

Vasiliğe ihtiyaç duyulan sebep	Dava adedi	Vasiliğe getirilen kişi
Gayrimüslim bir babanın ölümü üzerine iki çocuğun korunması	3	Dede, Anne
Gayrimüslim bir babanın ölümü üzerine bir çocuğun korunması	4	Yakınlığı belirtilmemiş Abraham adlı kişi, Aile büyüğü, Anne, Ağabey
Gayrimüslim bir babanın ölümü üzerine üç çocuğunun korunması	2	Amca, büyük kardeş
Müslüman bir babanın ölümü üzerine bir çocuğunun korunması	6	Anne, yakınlığı belirtilmemiş Hüseyin adlı kişi, Hala, Ağabey, Anneanne
Müslüman bir babanın ölümü üzerine iki çocuğun korunması	5	Anne, Akrafa
Müslüman bir kadının yaşlılık sebebiyle mal ve eşyasını zapt edememe	1	Damadı
Müslüman bir şahsın ölümü üzerine malının korunması	1	Yakınlığı belirtilmemiş Mehmed adlı kişi
Müslüman olan anne ve babanın ölümü üzerine beş çocuğun korunması	1	Yakınlığı belirtilmemiş Ali adlı şahıs
Müslüman bir babanın ölümü üzerine üç çocuğun korunması	1	Amca
Müslüman bir babanın ölümü üzerine beş çocuğun korunması	1	Anne
Gayrimüslim bir babanın ölümü üzerine dört çocuğun korunması	1	Anne
Kayıp olan Müslüman bir şahsın mallarının korunması	1	Amca
Müslüman bir babanın ölümü üzerine dört çocuğun korunması	1	Aile büyüğü
Müslüman bir şahsın vefatı ardından hac görevi için vasiyeti	1	Kardeş

Çalışmanın konusu olan kadınların vasilik görevine getirildiği davaların nasıl düzenlendiğini izah etmek için sicilden örneklerle açıklamak gerekir. Sicilde yer alan bir davada babaları vefat eden üç çocuğun bakımı ve mallarının korunması için anneleri Şerife'nin vasi tayin edildiği kayıt edilmiştir. Bu husus sicilde "*Bundan akdem fevt olan Mehmed ibn Halil'in sulbî sağîr oğulları Ömer ve Mehmed ve Halil'in tesviye umûrlarına ve mal-i mevrûslarını hıfza kibel-i şer'den bir vasî nasb ve tayîn olunmak lazım ve mühim olmakla*", "*sağîrân-i mezbûrunun tesviye umûrlarına ve mal-i mevrûslarını zabt ve hıfza valideleri mezbûre Şerife'yi vasî nasb va tayîn olduğu kabul ve hizmet-i lâzimesi edâ'ya ta'ahhüd ve iltizam etmeğin*" (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 14). Şeklinde yansımıştır.

Bir başka örnekte ise yine babaları vefat eden çocukların vasilik görevine anneleri Hatice'nin getirildiği kayıt altına alınmıştır. Bu durum sicilde "*Bundan akdem fevt olan Mehmed bin İbrahim Bey sulbî sağîr oğulları Osman ve Ahmed ve Hüseyin ve Mahmud'un sulbiyye sağîre kızları Fatma'nın tesviye-i umûrlarına ve mâl-i mevrûslarını zabt ve hıfza kibel-i şer'den bir vasî nasb ve tayîn olunmak lazım ve mühim olmağla*", "*sağîran-i mezbûranın tesviye-i umûrlarına ve mâl-i mevrûslarına zabt ve hıfza valideleri mezbûre Hadice vasî nasb ve tayîn ol dahi vesâyet-i mezbûre Hadice kabul ve hizmet-i lazimesine edâya ta'ahhüd ve iltizâm etmeğin*" (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 35). Şeklinde yansımıştır. Buna göre öksüz kalan 4 çocuğun vasilik görevine birçok örnekte olduğu gibi annenin getirildiği kaydedilmiştir.

Sicillerde gayrimüslimlerin vasilik kayıtları da yer almaktadır. Sicilde yer alan bir kayıta Nadros, Neşan, Serkız'ın bakımı ve mallarının korunması için anneleri Ayni'nin vasi tayin edildiği kayıt altına alınmıştır. Bununla ilgili olarak sicilde "*Bundan akdem halik olan Hacir veled-i Neşan nâm zimmînin sulbî sağîr oğulları Nodros ve Neşan ve Serkez ve sulbî sağîr kızı Mernos'un tesviye-i umûrlarına ve mâl-i mevrûslarını zabt ve hıfza kibel-i şer'den bir vasî nasb ve tayîn olunmak lazım ve mühim*", "*sağîrun-i mezbûrun tesviye-i umûrlarına ve mâl-i mevrûslarını zabt ve hıfza validesi mezbûre Ayni vasî nasb ve tayîn eyledikde ol dahi kabul ve hizmet-i lâzimesi edâya ta'ahhüd ve iltizâm etmeğin*" (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 60). Şeklinde detaylı bir bilgi

vardır. Görüldüğü üzere gayr-i müslim şahıslar da vasi tayin işlemlerini kadı huzurunda şer'i mahkemelerde görüşme imkânı bulmuşlardır. Şer'iyeye sicillerinde sadece Müslümanlara ait kayıtların değil, gayrimüslimlere ait olanların da yer alması Osmanlı toplumunda farklı dini grupların birbirinden izole olmadığını aksine birbirleriyle iletişimde olduğuna dair ipuçları sunar. Bu durum daha çok alım-satım ve borç ilişkileri kayıtlarında daha açık bir şekilde görülür. Sicilde yer alan bir kayıta gayrimüslim bir şahıs olan Yogoz İstanbul'da ortağı olan Sarak'a altı yüz on kuruş değerinde bir senedi Ömer adlı Müslüman bir şahıs vasıtasıyla teslim etmek istemiştir (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 78). Bir başka kayıta Süleyman isimli şahsın Save isimli gayrimüslim bir şahsa bağ ve içinde çeşitli eşyalardan oluşan mülkünü iki yüz otuz kuruşa sattığı kayıt altına alınmıştır (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 81). Görüldüğü gibi Osmanlı toplumunda Müslüman ve gayrimüslim şahıslar birbiriyle anlaşma sağlayarak ticari bağlar kurmuşlardır.

Vasi tayini genelde anne sağ ise mahkeme anneyi vasi görevlendirirdi. Fakat anne dışında başka akrabaların da vasilik görevine getirildiği kayıtlarda yer almıştır. Sicilde var olan bir kayıta babalarının ölümü ardından yetim kalan çocuğun bakımı ve malının korunması görevine, sicilde ceddesi olarak belirtilen aile büyüğü getirilmiştir. Sicilde *"Bundan akdem fevt olan Abbas ibn Ahmed'in sağır oğlu Halil'in tevsiye-i umûrlarına ve mâl-i mevrûsunu zabt ve hıfza kibel-i şer'den bir vâsi nasb ve tayîn olunmak lazım ve mühim", "sağır-i mezbûrun tevsiye-i umûrlarından ve mâl-i mevrûsundan zabt ve hıfza ceddesi mezbûre Raziye'yi vasi nasb ve ta'yin ol dahi kabul itmekle"* (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 83). Şeklinde kaydedilmiştir.

Başka bir davada babası vefat eden Ümmügülsüm'ün vasilik görevine halası Fatma getirilmiştir. Sicilde bu husus *"Bundan akdem fevt olan Hasan ibn Hasan'ın sulbîyye sağire kızı Ümmügülsüm'ün tesviye umûrunu rü'yet ve mâl-i mevrûslerine zabt ve hıfza kibel-i şer'den bir vasi nasb ve tayîn olunmak lazım", "sağire-i mezbûrenin tesviye-i umûrunu rü'yet ve mâl-i mevrûsunu zabt ve hıfza ebü'l-ümm halası mezbûre Fatma'yı vasi nasb ve tayîn eyledikde"* (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 46). Şeklinde kaydedilmiştir. Buna göre vasi tayin davalarında birinci dereceden yakını olmayan fakat aile bireylerinden olan halanın da vasilik görevine getirildiği tespit edilmiştir.

Vasilik sadece baba, anne ölümünden dolayı bakıma muhtaç çocukların varlığından duyulan bir ihtiyaç değildir. İhtiyarlamış olmak ve kendi işini halledemeyecek vaziyette olan yaşlılar adına da vasi atandığı tespit edilmiştir. Sicilde yer alan bir davada *"Fatma binti Abdussamed nâm hatun pir u ihtiyâr ve matûhe olub umûrunu rü'yete kâdir olmamağla emvâl ve eşyasına ve ecdad evkâfından hissesini zabt ve hıfza kibel-i şer'den bir vasî nasb ve tayîn olunmak", "mezbûre Fatma'nın emvâl ve eşya ve mal vakıfdan hissesine zabt ve hıfza damadı merkûm Süleyman Ağa'yi vasî nasb ve tayîn eyledikde"* (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 28). Şeklinde belirtildiği üzere ihtiyarlamış olan Fatma'nın mal ve eşyasını ve ayrıca vakıf hissesini zapt edecek bir vasiye ihtiyaç olunmuş ve bu göreve damadı Süleyman Ağa adlı şahıs getirilmiştir.

3. Nafaka

Nafaka, sözlükte çıkmak, gitmek, sarf etmek anlamına gelir ve bir kimsenin eş ve çocuklarına sarf ve infak ettiği şeye denir (Cin, 1988, s. 196). Sicilde on yedi farklı nafaka davası kayıt altına alınmıştır. Bunlardan on beş tanesi Müslümanlar adına iki tanesi ise gayrimüslimler adına düzenlemiştir. 135

numaralı Şer'iyeye sicilinde yer alan nafaka davalarının sebebi ve ne kadar nafaka bağlandığı aşağıda yer alan tabloda daha ayrıntılı bir şekilde aktarılmıştır.

Sicilde yer alan nafaka davalarına bakıldığında, dört farklı kayıta eşi vefat eden kadınların, çocukları için nafaka talebinde bulunması üzerine dava görülmüştür. “*Medîne-i Kayseriyye’de Bağcıvan Mahallesi sükkânından iken bundan akdem fevt olan el-Hac Musa Ağa ibn Mustafa’nın sülbiyye sağîre kızları Hatice ve Emetullahın validesi işbu râfi’ü’l-vesîka Fatma binti el-Hac Ali nâm hatun meclis-i şer’-i kavîmde takrîr-i kelâm idüüb hâlâ hicr-i terbiyemde olan kızlarım sağîretân-ı mezbûretanın nafaka ve kisveye eşedd-i ihtiyaçları olmakla*” (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 48), bir başka kayıta “*Medîne-i Kayseriyye’de Bekdaş Mahallesi sükkânından iken bundan akdem fevt olan el-Hac Mehmed bin Hasan’ın zevcesi işbu râfi’ü’l-vesîka Şerife Hatice binti es-Seyyid Mehmed Ağa nâm hatun meclis-i şer’-i kavîmde takrîr-i kelâm idüüb sağîr oğlum es-Seyyid Mehmed ve sağîre kızlarım Seyyide Şerife Fatma’ya nafaka ve kisveye eşedd-i ihtiyaçları bulunmağla*” (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 86). Görüldüğü üzere nafaka talepleri kadınlar tarafından dul kalmalarıyla birlikte çocuklarının da öksüz kalmasından dolayı, yaşamsal faaliyetlerini sürdürme için talep edilmiştir.

Nafaka bağlanması sadece babanın ölümü üzerine gerçekleşen bir durum değildir. Bakıma muhtaç çocukların babaları hayattayken de nafaka bağlanabilirdi. Sicilde yer alan bir davada bir anne çocuğunun babasından nafaka talep etmiştir. “*İşbu hâzır-ı bi’l-meclis zevc-i matlûkum es-Seyyid Hasan’ın verasetinden hasıl ve benden mütevellid üç yaşında sağîr oğlum es-Seyyid Mehmed ve dört yaşında sağîre kızım Şerife Fatma’nın nafaka ve kisveye eşedd ihtiyaçları olmaları ile...*” söz konusu davada kadının kararı “*Tarih-i kitabdan her birine sekiz akçe külle yevmin on altı akçe akçe nafaka ve kisve bahâ farz ve takdîr...*” (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 61). Görüldüğü üzere Kadı Efendi söz konusu davada, babanın anneye on altı akçe nafaka vermesi hükmünü getirmiştir.

Yine nafakaya ihtiyaç olan başka bir davada ise kocanın, karısının yanında olmaması kayıt altına alınmıştır. “*Medîne-i Kayseriyye’de Kürtler Mahallesi sakinelerinden işbu râfi’ü’l-vesîka Esmé binti Mahmud nâm hatun meclis-i şer’-i kavîmde takrîr-i kelâm idüüb hâlâ taht-ı nikâhında olduğum zevcim Ömer bin Ali beni bilâ-nafaka velâ kisve birağub diyar-ı ahare gitmekle benim nafaka ve kisveye eşedd-i ihtiyacım olmağla*” Bu davada Kadı, kocanın, karısının yanında olmamasından dolayı ve kadının ihtiyaçlarının karşılanması için günlük 9 akçe nafaka bağlanması kararı vermiştir. Sicilde “*Tarih-i kitabdan yevmi dokuz akçe zevci merkûm Ömer üzerine nafaka ve kisvebaha farz ve takdîr...*” (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 69). Şeklinde kaydedilmiştir.

Nafaka davalarında, anne dışında çocuğun başka yakınlarının da nafaka talebi kayıt altına alınmıştır. Çocuklara annelik dışında başka yakınlığı olan vasiler aşağıdaki tabloda gösterilmiştir. Buna örnek gösterilebilecek bir davada babası ölen bir çocuğun vasilik görevini yürüten ağabeyi kardeşi için nafaka talebinde bulunmuştur. Bu husus sicilde “*...müteveffâ-yı mezbûrun li-üm er karındaşı işbu râfi’ü’l-vesîka es-Seyyid Mehmed Çelebi ibn el-Hac Kasım meclis-i şer’-i kavîmde takrîr-i kelâm idüüb hâlâ vasîsi olduğum sağîr-i mezbûrun nafaka ve kisve bahaya eşedd ihtiyacı olmağla*” söz konusu davadaki nafaka talebine karşılık karar olarak “*sağîr-i mezbûrun mâl-i mevrûsundan tarih-i kitabdan yevmi dört akçe nafaka ve kisve bahâ farz ve takdîr...*” (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 38). Şeklinde belirtilmiştir. Buna göre Kadı söz konusu dava kararında, adı geçen kişilerin kendi mallarından günlük dört akçe nafaka bağlanmasına karar vermiştir.

Nafakanın sadece Müslümanlar için değil gayrimüslimler içinde geçerli bir konudur. Sicilde yer alan bir davada Marda'nın babasının vefat etmesi üzerine vasilik görevini yürüten Vesniye çocuğun ihtiyaçlarının karşılanması için nafaka talep etmiştir. Bu husus sicilde "*Medîne-i Kayseriyye'ye tâbi' Endürlük nâm karye mütemekkinlerinden iken bundan akdem halik olan Algöz veled-i Marat nâm zimmînin sulbiyye sağîre kızı Marda işbu râfiu's-sıfır Vesniye nâm nasrâniyye meclis-i şer'de takrîr-i kelâm idüb halen hicr ve terbiyemde olan sağîr-i mezbûranın nafaka ve kisveye işbu eşedd-i ihtiyacı olmağla*" şeklinde belirtilmiştir. Dava kararı ise sicilde "*Tarih-i kitabdan mâl-i mevrûsundan yeomî dörtçe nafaka ve kisve farz ve takdîr olunmak...*" (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 93). Şeklinde kaydedilmiştir. Buna göre Kadı Efendi dava kararında yetim çocuğa dört akçe nafaka bağlamıştır.

Nafaka sadece eşler arasında tertip edilen bir bedel değildir. Sicilde geçen bir belgede bir kadının çok yaşlı ve kendisine bakacak kudretinin olmaması sebebiyle kendi malından nafaka bağlandığı kaydedilmiştir. Bu husus sicile "*Validem Hatice binti Ebubekir pir-i 'alile olub kendi umûrunu rü'yete kudreti olamamağla kendi malından nafaka ve kisve için kibel-i enverden kadr-i kifâyeye nafaka ve kisvebahâ farz ve takdîr olunmak matlubumdur*" şeklinde yansımıştır. Dava kararı ise sicilde "*Tarih-i kitabdan yeomi on akçe kendi malından mezbûre Hatice'ye nafaka ve kisvebahâ farz ve takdîr*" (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 96). Şeklinde belirtilmiştir. Buna göre Kadı yaşlı kadına on akçe nafaka bağlanmasını uygun görmüştür.

Tablo 5. 135 Numaralı Şer'iyye Sicilinde Geçen Nafaka Davaları

Nafaka için mahkemeye başvuru sebebi	Mahkemeye Başvuran kişi ya da Vasi	Günlük Nafaka toplamı	Bağlanan Nafaka toplamı
Boşanma	Kadın	12 akçe	
Babanın ölümü üzerine iki çocuğun bakımı	Anne	4 akçe	
Babanın ölümü üzerine bir çocuğun bakımı	Söz konusu çocuğa yakınlığı belirtilmemiş vasi	2 akçe	
Babanın ölümü üzerine bir çocuğun bakımı	Ağabey	4 akçe	
Babanın ölümü üzerine iki çocuğun bakımı	Anne	4 akçe	
Gayrimüslim bir babanın ölümü üzerine iki çocuğun bakımı	Söz konusu çocuklara yakınlığı belirtilmemiş vasi	4 akçe	
Babanın ölümü üzerine bir çocuğun bakımı	Anne		Miktarı belirtilmemiş
Babanın ölümü üzerine bir çocuğun bakımı	Abla	4 akçe	
Boşanma sebebiyle babadan karşılanmak üzere iki çocuğun bakımı	Anne	16 akçe	
Kocanın başka yere gitmesi	Hâlâ nikâhında olan kadın	9 akçe	
Babanın ölümü üzerine bir çocuğun bakımı	Anne	3 akçe	
Gayrimüslim bir Babanın vefat etmesi üzerine bir çocuğun bakımı	Söz konusu çocuğa yakınlığı belirtilmemiş vasi	4 akçe	
Babası vefat etmesi üzerine bir çocuğun bakımı	Amca	4 akçe	
Babanın vefat etmesi üzerine dört çocuğun bakımı	Aile büyüğü	8 akçe	
Bir kadının yaşlılık dolayısıyla kendine bakamaması	Yaşlı kadının kızı	10 akçe	
Babanın vefat etmesi üzerine iki çocuğun bakımı	Amca	16 akçe	

Görüldüğü üzere nafaka davaları daha çok yetim kalan çocuklar için talep edilen bir durumdur. Babalarının ölümü üzerine yetim kalan çocukların anneleri mahkemeye başvurarak çocukların yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmesi için babasından kalan miraslarından bir miktar nafaka talep eder. Nafaka kayıtları araştırmacılara sadece nafakanın tahsis edilmesi ve miktar bilgisini vermez. Aynı zamanda aile kurumunda önemli bir yere sahip olan baba figürünün ölüm, ayrılık veyahut kaybolma gibi sebeplerle

parçalanmasından dolayı geride kalan anne ve çocukların yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmek için nafaka hakkına sahip olduğu ve bu hakkı mahkemeye başvurarak kullanma pratiğini de gösterir. Ayrıca ailede baba figürünün yok olması üzerine yaşamsal faaliyetlerin sürdürülememesi sosyal ve ekonomik hayatta erkeklerin baskın bir şekilde faaliyet gösterdiği dolayısıyla ataerkil bir toplum yapısının varlığı hakkında araştırmacılara fikir verebilir. Genel olarak bakıldığında karar verilen nafaka miktarları 10 akçeden az olmakla birlikte miktarı en çok olan nafaka bedeli 16 akçe, miktarı en az olan nafaka bedeli ise 2 akçe olarak kaydedilmiştir. Tabloda tespit edilen nafaka miktarları günlük olarak tahsis edilmiştir. Bu durumda bir çocuk için ortalama iki ila dört akçe arası bir bedel tahsis edildiği yorumu yapılabilir.

4. Mihr-i Müeccel

Mihr, nikâh akdinin sonucu olarak kocanın karısına ödemek zorunda olduğu para veya mal olarak tanımlanmıştır (Aydın, 2003, s. 389). Herhangi bir Müslüman erkek ile evlenen kadın zimmî de olsa mihr adında bir mala veya paraya sahip olur (Ortaylı, 2007, s. 56). Mihrin İslam hukukunda önemli bir yeri olmakla birlikte bu miktarı kesinlikle verilmesi gereken bir borç şeklinde görmek mümkündür. Mihrini alamamış birçok kadının eşinden ayrılması ya da eşi öldüyse tereke yoluyla mihrine sahip olması 135 numaralı Şer'iyye siciline dokuz adet kayıt şeklinde yansımıştır. Sicile kaydedilen mihr miktarlarına bakıldığında en yüksek meblağ on beş bin akçe olarak tespit edilmiştir. *"mezbûre Emine mütekkir ve ma'kûdun aleyh on beş bin akçe mehr-i müeccel deyni olmağla"* (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 88), sicilde belirtilen en az meblağ ise yirmi akçe olarak tespit edilmiştir. *"mezbûr Ali'nin mâlumü'l-mikdâr mehr-i müeccel tesmiyesiyle zevce-i medhûl-behâsı olduğum halde merkûm Ali zimmetinde yirmi gurus hakkım olmağla"* (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 18).

Sicilde yer alan diğer mihr-i müeccel davalarına bakıldığında, Kızılviran köyünden Döndü adında bir kadının Mehmed adında bir adam ile evlenmesi sonucunda aldığı mihr belirtilmiştir. *"Döndü merkûm Mehmed'e nefsinin beş bin akçe mihr-i müeccel ve bir kumaş kaftan mihr-i müeccel semeniyle akd-i nikâh eyledi"*. (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 10). Mihrin İslam hukukunda önemli bir yeri olduğunun göstergesi olarak sicile yansıyan bir başka davada, Taşgıncık Mahallesi sakinlerinden Fatma adında bir kadın mahkemeye başvurup eşi Ali'den şikayetçi olmuş ve Ali'nin söz konusu mihri ödeyeceğini ifade etmesine karşın mihrini vermediğini iddia etmiş ve Kadı Efendi'den fetva talebinde bulunmuştur. Bu husus sicilde *"zevcim merkûm Ali meblağ-ı mezkûru sana edâ itmeden eger şu menzile gidersem sen benden dokuz talak boş ol dedikten sonra mezbûr Ali menzil-i mezkûru zokak kapusundan içeri havlusuna girmekle husûs-ı mezkûru halâ me'zun bi'l-iftâ olan el-Hac Ahmed Efendi'den istihbar eylediğimde yedime fetvâ-yı şerife i'tâ olunmağla..."* şekilde geçmektedir. Kadı, kocanın söz verdiği duruma karşın aksi yönde davranmasından dolayı fetva ile nikahın sona erdiğini ifade etmiştir, Söz konusu fetva sicile bu şekilde yansımıştır. *"Zeyd zevcesi Hinde eger şu menzile girsem benden üç talak boş olan didikten sonra Zeyd ol menzilininkin zokak kapusundan içeri ve havlusuna girse Zeyd'in avreti üç talak boş olur mu cevâb bâ cevabında olur deyû buyrulmağın..."* (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 18). Görüldüğü gibi bu tarzda anlaşmazlıklar veyahut mağduriyetlere karşı Kadı Efendi'den fetva talebinde bulunulabiliyor ve fetvalarla bağlayıcı kararlar veriliyordu.

Bir başka davada Huvand Mahallesi sakinlerinden Şerife Emine mahkemeye başvurup, eşi Ömer'den yüz elli kuruş mihr-i müeccel alacağı olmasıyla elli kuruşunu Ömer'e hibe ettiğini kalan yüz kuruşun ise Ömer'den alınmasını talep etmiştir. Kadı Efendi'nin verdiği hüküm ise sicilde *"Şerife Emine*

tahlife-i şer'i ile ba'de't-tahlif mücebince mehr-i müeccel mezkûrdan baki yüz gurus terekeden edâ ve teslim merkûm Ömer'e tenbih birle mâ-vak'a bi't-taleb ketb olundu" (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 11). Şeklinde belirtildiği üzere Ömer'in kalan yüz kuruşu eşi Şerife Emine'ye teslim etmesi yönünde olmuştur.

5. Boşanma

İslam hukukunda evliliğin sona ermesi tarafların karşılıklı rızalarıyla doğan ve erkeğin boşanma iradesine ağırlık verilmeyle birlikte, karşılıklı rıza ve mahkeme kararı ile sona erebilen bir akid olarak görülmektedir (Cin & Akgündüz, 1990, s. 100). Şer'î hukuka göre evliliğin sona ermesi beş şekilde olur, birincisi ölüm, ikincisi talâk, üçüncüsü muhâlaa (anlaşarak boşanma), dördüncüsü tefrik (mahkeme kararıyla boşanma), beşincisi fesih (kendiliğinden boşanma) (Ekinci, 2021, s. 450).

Talâk yoluyla boşanma, boşanma davalarında daha sık karşılaşılan bir durumdur. Sözlükte serbest kalmak/ serbest bırakmak, bağından kurtulmak / bağını çözmek anlamında kullanılan talâk kelimesi fıkıh terimi olarak nikâh akdinin bozulmasını ifade eder (Acar, 2010, s. 496) Talâk bilhassa şu özellikleriyle belirgin olmaktadır, O kocanın hakkıdır; ne var ki koca evlenirken veya daha sonra dilerse bu konuda karısını da yetkili kılabilir (Aydın, 2022, s. 286).

135 numaralı Şer'iyeye sicilinde boşanma ile ilgili kayıtlar üç adet olarak tespit edilmiştir. Fakat üç adet kaydın biri sicile iki kere kaydedildiğinden dolayı bu sayı üçe çıkmıştır. Boşanma kayıtlarının az olmasının sebebi daha çok talâk yoluyla boşanmanın gerçekleştiği tahminini yapmada kuvvetli bir çıkarım olarak görmek mümkündür. Çünkü tek taraflı bir işlem olarak da kullanılması dolayısıyla talâkın geçerli olabilmesi için hâkimin kararına ihtiyaç yoktur (Aydın 2022, s. 286). Boşanma hususunda hâkimin yani kadının kararının elzem olmamasından dolayı 135 numaralı şer'iyeye siline 1745 tarihinde yaşanan tüm boşanmaların kaydolunmaması ve gerçekte sadece iki kaydın bulunması talâk yoluyla boşanmanın daha sık yaşandığının göstergesi olabilir.

Sicilde yer alan boşanma davalarında mihr-i müeccel başlığı altında örnek gösterilen, adamın kadına "*meblağ-ı mezkûru sana edâ itmeden eger şu menzile gidersem sen benden dokuz talak boş ol*" (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 18). Sözü ve sözünü tutmayışı üzerine kadının, Kadı Efendi'den fetva talep etmesiyle nikâhın düştüğü şeklidir. Boşanma sebebi olarak mihrin ödenmemesinin geçerli bir sebep olduğu belirtilmekle birlikte boşanmaya sebep olacak başka unsurlar da mevcuttur. Bu da iddet müddeti olarak tanımlanabilir. Aslında iddet bir boşanma sebebi değil evliliğe mâni olan bir sebeptir. Fakat iddet müddetini dikkate almayan bir nikâh yok sayılır. İddet, eşinden ayrılan veya eşi vefat eden kadının tekrar evlenmek için beklemeye mecbur olduğu süre olarak tanımlanır (Sami, 2010, s. 487).

Sicilde yer alan bir örnekte iddet müddeti geçmemiş bir kadın mevzu olmuştur. Sicilde yer alan bir davaya göre, Tuzhisar köyünden Mehmed mahkemeye başvurup nikâhında olan Hava için "*nefsini bana tesliminden imtinâ' ider sual olunsun*" sözlerine karşılık Hava'nın eşinin ölümünden sonra Mehmed ile evlendiğini fakat iddet müddetini doldurmadığı için nikâhın kadı tarafından feshedildiği kayıt altına alınmıştır: Sicilde "*..ancak dört ay sekiz gün münkaziyye olub kezalik iddet içinde in'ikâd-ı nikâh vechen mine'l-vüçûh hilâf-ı şer'-i şerîf olduğu takrîr-i da'vasından lede'-ş-şer' zâhir ve bâhir olunmağla fesâde min-nikâhın fesh ile ba'de'l-hükm müvekkile-i mezbûre Hava'ya müdahaleden müdde'-i merkûm Mehmede men olunub mâ vaka'a bi't-taleb ketb olundu*" (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 71). Şeklinde belirtilmektedir. Buna göre iddet müddeti,

kadınların ikinci ve sonraki evliliklerinde evliliğini gerçekleştirmeden önce mevzu olan dört ay sekiz gün olarak belirtilen süreyi tamamladıktan sonra bir evlilik yapmaları gerektiği açıkça belirtilmiştir.

6. Suç Olayları, Gasp, Yaralama Ve Ölüm

Osmanlı Devleti ceza hukukunu diğer hukuk kurallarında olduğu gibi İslami kaidelere bağlı bir şekilde oluşturmuştur. İslam ceza hukukunda cezalar üç ayrı bölüme ayrılmıştır: bunlardan birincisi, had cezalarıdır. Had cezaları, Kur'an-ı Kerim'de ve sünnette belli olan yasak fiillere verilen cezalardır (Aydın, 2022, s. 178). Zina, hırsızlık, zina iftirası, bu suçlar arasına girer, İkincisi, adam öldürme, yaralama, gasp etme ile ilgili kısas cezalarıdır, üçüncüsü tâ'zîr cezaları olarak adlandırılmış bu cezalara karşılık olarak zamanın ve zeminin şartlarına göre suçların cezaları İslami hükümlere tezat oluşturmayacak bir vaziyette belirlenmiştir (Akgündüz, 1986, s. 804).

Tablo 6. 135 Numaralı Sicilde Geçen Suçlar

Suçun Türü	Kadın	Erkek
Gasp Etme	1	3
Yaralama	1	15
Öldürme	-	12
Küfretme	1	3

Sicilde yer alan otuz üç farklı suç teşkil eden davalar kaydedilmiş olup, bunlardan on altı tanesi darp ve yaralama, on iki tanesi öldürme, üç tanesi de darp, gasp durumları ile birlikte küfretme suçlarıdır. Suçların büyük çoğunluğu erkekler tarafından işlenmiş, kadın tarafından işlenen veya suçun mağduru olan üç adet olarak tespit edilmiştir.

Kadınların yer aldığı davalardan birinde Seyyide Şerife adlı şahsın hamamda Ayşe adlı kadına karşı küfür ve onu darp etmesi kayıt altına alınmıştır. Bu husus sicile "*Tarih-i kitabdan iki gün mukaddem hamam-ı mezkûrda işbu hazire bi'l-meclis mezbûre Seyyide Şerife ve gâibe 'ani'l-meclis li-ebeveyn kız karındaşı Şerife Emine zevcem mezbûre Ayşe'nin boğazında olan kırk fınduk altunu ipini çekmeyle kırılıb ve ağlamakla cümlesi zâyi' oldukda*", "*zevcemin altunu zâyi' olmuş ve vir deyû suâl eylediğimde altununa ve nakdine ve başına ve kürekle göğsüne sıçım deyu bana şetm itmekle sual olunsun*". Şeklinde belirtilerek kaydedilmiştir. Davanın sonucunda "*iddi' a eylediğim şütum ve darb da'vasından feragat ve husus-ı mezkûre müte'allika da'va ve niza'im yokdur mârru'z-zikr altuna niza'ımın gayri didikde ma vaka'a bi't-taleb ketb olundu*". (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 7). Şeklinde belirtildiği gibi Seyyide Şerife'ye yöneltilen suçlardan feragat edildiği kayıt altına alınmıştır.

Bir başka davada "*Yeniçerilere hücum ve içlerinde lâ 'ale't-ta'yin tüfenk boşaltub müteveffât-ı mezbûre Şerife Kamile'yi karye-i mezkurede Abdülkadir oğlu kapısı önünde zokakda sağ kolı dirseğinden tüfenk saçmasıyla darb ve cerhoe mütessiren feot olmağla müteveffât-ı mezbûrenin cerhine nazar olunub keşf ve tahrîr olunmak matlubumdur*" (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 57). Yeniçeriler ile Kemer Köyü sakinlerinin silahlı çatışması neticesinde Şerife Kamile adlı kadının tüfek saçmasıyla yaralanıp vefat ettiği kayıt altına alınmıştır.

7. Gayriahlaki Davranışlar Sonucunda Mahalleden İhraç Kararları

Osmanlı Devleti'nde mahalle kültürü oldukça gelişmiş sosyal ağları kapsayan bir olgu idi. Modern öncesi dönemin karakteristik özelliklerinden biri de bir arada yaşayan insanların birbirleriyle samimi ve güven unsuruna dayalı ilişkiler kurması olmuştur. İnsanlar bir arada, aynı mahallede yaşadığı diğer

insanların ahlaki özelliklerine ve diğer insanlarla uyumuna son derece dikkat etmişler ve kendilerinden farklı olan gayriahlaki davranışları benimseyen komşularına karşı da itici bir güç oluşturarak yaşadıkları mahalden dışlama eğilimi göstermişlerdir.

Birbirlerine karşı sorumlu olan mahalle bireyleri bu sorumluluktan dolayı bir arada yaşadığı insanların kişilik özellikleri hakkında bilgi sahibi olmuşlardır. Bu sayede gayriahlaki davranışlar sergileyen veya iddia edilen sözü kanıtlamak için, o kişi hakkında komşularının ve mahalle imamının tanıklığının kararı belirleyici ve büyük bir önemi olmuştur (Ergenç, 1984, s. 74). Mahalle sakinlerinin mahkemede vereceği ifadenin doğru olup olmadığı konusunda mahkemenin aldığı herhangi bir önlem olmaması Osmanlı hukukunda mahalle sakinlerinin kişi üzerindeki yorumlarını ne kadar önemseydiğini gösteren bir diğer unsur olarak anlamlandırılabilir. Bu kişilerin güvenilir olduğunu gösteren şey itibarları olmuş, yaşadığı çevre tarafından tanınan bu kişiler mahkemede “*udûl-i müslimin*” kalıbıyla belirtilmiş adil, adaletli Müslümanlar olarak tabir edilmiştir (Abacı, 2001, s. 109).

Gayriahlaki davranışların mahalleli tarafından hoş karşılanmadığı ve itici bir unsur olarak söz konusu kişiye karşı mahalleden dışlama eğilimi göstermelerindeki davranış şu yönden değerlendirilebilir. Bireyin oturduğu mahalleye göre tanınması mahallenin ortak bir kimliğe sahip olduğunu göstermektedir (Tok, 2005, s. 159). Bundan dolayı insanlar ahlaklı ve kendi halinde olan insanlarla bir arada yaşama eğiliminde olmuştur.

135 numaralı sicilde beş tane mahalleden ihraç kararı, bir tane hapis kararı vardır. Bu kararlardan üç tanesi kadınlarla ilgilidir ve söz konusu kadınlar mahalleden ihraç edilmiştir. Kadınlardan bir tanesi diğer aile bireyleriyle ihraç edilmiştir. Gayriahlaki suçların işlenmesiyle ilgili davaların bazılarında ise ceza açık bir şekilde belirtilmemiş, durum kayıt altına alınmıştır. Aşağıdaki tabloda suçlar ve cezaları daha ayrıntılı ifade edilmiştir.

Tablo 7. 135 Numaralı Şer'iyeye Sicilinde Hapis ve Mahalleden İhraç Kararları

Hapis veya mahalleden ihraç kararının çıkmasına sebep olan suç	Mahkeme tarafından verilen ceza
Huvand Mahallesinden Mehmed adlı şahsın eşini darp ettiği ve kendisine namahrem olan bir kadının evine girip çıkması	Nefsini terbiye edene kadar sultanide hapsedilmesi.
Bayram Hacılı Köyünden Hasan Beşe ve arkadaşlarının bir evi basması ve eşkıyalık yapması	Hasan Beşe yaşadığı muhitten ihraç edilmesi
Cırlavuk Köyünden Mustafa Ağa adlı şahıs iki kadını kaçırmayı ve evlere girip hırsızlık yapması	Ceza belirtilmemiş, İddiaların şahitlerle kayıt altına alınmıştır.
Kayseri iç kal'asından Senem adlı kadının bir eve girip hırsızlık yapması ayrıca gayriahlaki davranışlar sergilemesi	Senem'in mahalleden ihraç edilmesi
Hisarcık Köyünden Osman adlı şahsın bir kadına tecavüz kastıyla eve girmesi ayrıca Osman ile birlikte ailesinden anne ve babasının da gayriahlaki davranışlar sergilemesi	Ailenin mahalleden ihraç edilmesi
Neziyye Köyünden Deli Osman adlı şahsın kendi halinde olmaması ve gayriahlaki davranışlar sergilemesi	Deli Osman'ın mahalleden ihraç edilmesi
Derecik Mahallesi Ali adlı şahsın bir kadına tecavüz etmesi	Ceza belirtilmemiş, durum kayıt altına alınmıştır
Yalman Mahallesinden Zeynep adlı şahsın kendi halinde olmadığı ve gayriahlaki davranışlar göstermesi	Zeynep'in mahalleden ihraç edilmesi

Kadınlara suça karıştığı ve mahalleden ihraç edildiği sicilde yer alan bir davada “*mezbûre Senem üzerine da'vâ ve takrîr-i kelâm idüüb gece ile müvekkilem mezbûrenin sârîka kasdıyla menziline dühul ve bir mikdar eşyasını düşürüb götürür iken ahz olunub mezbûre Senem kendi halinde olmayub*”, “*mezbûre Senem ‘ibadullahın*

malını serika adet-i müsemmiresi olub ve namahremden dahi ihtinab itmez fâhişedir deyû her biri alâ tarîki'ş-şehâde ihbar etmeleriyle mezbûre Senem'in def'i için mezbûre Senem kaza-i ahare nizâ ve ahalisi için tenbîh birle mâ-vaka'a bi't-taleb ketb olundu" (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 78). Şeklinde kaydedilmiştir. Buna göre Senem adlı kadının hırsızlık yapması ve gayriahlaki davranışlardan ötürü mahalleli tarafından şikâyet edildiği ve mahalleden ihraç edildiği görülür.

Kadının içinde bulunduğu bir diğer gayriahlaki davranış sebebiyle mahalleden ihraç davasına bakıldığında, mahalleden ihraç edilen sadece kadın olmamış, mahalleli kadının da içinde bulunduğu ailenin tüm bireylerinden gayriahlaki davranışlarından dolayı şikayetçi olmuş ve mahalleden ihraç edilmişlerdir. Bu husus sicilde *"Es-Seyyid Osman yükünü fi'ş-şenî' 'adet-i müsmiresidir babası ve validesi kendi halinde olmayub her birinin bed-i lisanlarından emniyetimiz bed külliye munkatı'dır merkûmun karye-i mezkûreden nakd ve ihraçları ile tenbîh birle mâ-vaka'a bi't-taleb ketb olundu" (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 83). Şeklinde kaydedilmiştir. Kayıttaki verilere bakıldığında gayriahlaki davranış tüm aileyi kapsamaktadır. Bu durum bize toplumsal normlara sahip olmayan insanların özellikle de aile gibi yakın bağlar içerisinde birbirlerini etkilediği veya tam olarak öyle olmasa bile mahalleli tarafından, kişilerin davranışları sonucunda oluşan algıların o kişiyle birlikte ailesi hakkında da genel bir fikir oluşturmak yönünde kolektif bir anlayışın varlığını göstermektedir.*

Sicilde yer alan bir diğer davada Osman adlı şahsın mahkemeye başvurarak Zeynep adlı kadının gayriahlaki davranışlarda bulunduğunu, eşkıyalara yarenlik ettiğini ve eşi Hafize'ye eziyetler ettiğini belirterek şikâyette bulunması üzerine komşuların iddiaya yönelik şahitlik yapması ardından Zeynep adlı kadının mahalleden ihraç edilmesine karar verilmiştir. Sicilde yer alan kayda göre *"Zeyneb kendi halinde olmayub eşkıyalara yarenlik idüb ehl-i ırzın ırziyesine sebep olub hatta mahallemiz sükkânından gâib ani'l-meclis es-Seyyid İbrahim bin Hacı Mustafa'ya yarenlik idüb tarih-i kitabdan bir gün mukaddem beyne'z-zulumın merkûm es-Seyyid İbrahim menzilim dahiline duhul ve zevcem Hafize binti Hacı Mustafa havfinden nâşî bir cenîn ilka idüb mezbûran Ahmed ve zevcesi Zeynebin yüküne ef'al-i kabihalarından mutazarrır ve müte'ezzi (silik) binaen keyfiyet-i ahvâleri mahalle-i mezkûre ahalisinden olub işbu hâzırûn bi'l-meclis (silik) suâl olunub ve haberleri tahrîr ve mahalleden ihraçlarına tenbîh olunmak matlubumdur", "mezbûre Zeyneb kendi hallerinde olmayub arazilve eşkıyalara yarenlik iderler deyû her biri alâ tarîki'ş-şehâde ihbaratlarıyla mezbûranın mahalle-i mezkûreden ahvallerine tenbîh birle mâ-vaka'a bi't-taleb ketb olundu" (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 99) şeklinde belirtilmiştir. Buna göre Zeynep adlı kadının gayriahlaki davranışlar sergilemesi sonucu mahalleden ihraç edilmiştir.*

Aktarılan bu kayıtlardan anlaşılacağı üzere modern öncesi toplumlarda bir mahalde birlikte yaşayan insanlar modern zamanlara göre birbirleri için çok daha önemli anlamlar ifade ediyordu. Bir komşu diğer komşusunun ahlaki durumuna kefil olması ve benzer ahlaki erdemler içerisinde olduğunu bilmesi aynı mahalde yaşaması için önemli bir kriterdi. Eğer mahalleli birbirlerine ahlaki yönden kefil olamayacak bir durumdaysa günün birinde çeşitli adli olayların muhatabı olabilir ve sonucunda maddi manevi kayıplara uğrayabilirdi.

Bu durumu sicildeki bir kayıt üzerinden aktarmak daha anlaşılır olacaktır. 135 numaralı şer'iyye sicilindeki bir kayıta bir mahalde cinayet suçu işlenmiş ve cinayetin failleri bulunamamasından dolayı maktulün bulunduğu mahalle sakinlerinden, maktulün varislerine diyet parası ödendiği kayıt altına alınmıştır (BOA, MŞH. ŞSC.d., 135: 66). Bu uygulamaya kassâme adı verilmiştir (Bingöl, 2023, s. 392).

Eğer bir cinayet işlenirse ve fail bulunmazsa diyet parası maktulün bulunduğu mahalleliden alınabilirdi. Bu yüzden mahalleli bir komşusu yüzünden kendisini maddi ve manevi zarara sokabilecek durumların yaşanmaması için bile kendi yaşadığı bölgede ahlak sahibi insanların bulunması gayriahlaki davranışlarda bulunan insanların ise diğer komşuları tarafından mahalleden ihraç edilmesine sebep olabilirdi.

Sonuç

135 numaralı şer'iyeye sicilinin 1-106 sayfalarını kapsayan bu inceleme, kadınların muhtelif sorunlarına karşı veya alım satım işlemlerini kadı huzurunda kayıt altına alınmasını istemelerinin sonucunda düzenlenmiş belgeleri konu edinmiştir. Alım-satım işlemleri kadınları ilgilendiren dava konularının başında gelmektedir. Verilen örneklerden anlaşılacağı üzere alım-satım işlemleri kadınların sıkça uyguladığı ve bundan dolayı sosyal ve ekonomik hayatta faaliyette bulduklarını göstermektedir. Tüm dava başlıklarında söz konusu belgelerin nasıl düzenlendiği örneklerle açıklanmaya çalışılmıştır. Kadınların şer'i mahkemeye çeşitli meseleler üzerine başvurmaları ve kadı huzurunda çözüm üretmeleri sosyal hayatta kadınların da aktif bir şekilde yer aldığı ve hukuki birçok meselenin tarafı olduğunu açık bir şekilde ortaya koymamaktadır. Sicilde kadınların çoğunlukta olduğu bir diğer kayıt ise vasilik kayıtları olmuştur. Vasilik kayıtlarına dair oluşturulan tabloya bakıldığında anlaşıldığı gibi reşit olmayan çocukların vasilik görevi çoğunlukla annelerine verilmiştir. Bu durum aile kurumunda kadının ne derece önemli olduğuna ve çocuklarını maddi manevi koruyup kollama görevi konusunda birinci dereceden öneme sahip olduğunun göstergesidir. Vasilik kayıtlarına paralel olarak gelişen bir diğer kayıt ise nafaka kayıtlarıdır. Nafakanın kadına verilen bir hak olduğu açık bir şekilde görülür. Bu hak boşanma veya kocanın ölüm ya da kayıp olması sebebiyle kadının hem kendisinin hem de varsa çocuklarının yaşamsal faaliyetlerini sürdürebilmesi için aldığı paradır. Bu bedelin miktarının ortalama olarak günlük iki ila dört akçe arasında olması o dönemde bir insanın günlük olarak ne kadar maddiyata ihtiyaç duyduğu hakkında da bilgiler verebilir.

Kadınların evlilik kurumu içerisinde en temel haklarından biri olan mihr-i müeccel kayıtlarının varlığı bize, kadınların kendi haklarının farkında olduğu ve bu haklarını talep ettiğini gösterir. Bunun yanında boşanma kayıtlarının az da olsa var olması kadının hem mihr-i müeccel kayıtlarında hem de boşanma kayıtlarındaki statüsü hakkında bilgiler edinmemize yardımcı olmaktadır. Sicilde yer alan çeşitli suç olaylarında kadınlardan ziyade erkeklerin çoğunlukta olması sosyal hayatta erkeklerin daha aktif olarak yer aldığına, kadınların ise daha mikro ölçekte faaliyette bulunmasından dolayı organize faaliyetlerde daha az bulunduğu hakkında çıkarımlar yapmamıza olanak kılmıştır. Bu konuyla paralel olan bir diğer konu ise mahalleden ihraç kararlarıdır. Söz konusu kayıtlarda da mahalleden ihraç edilen insanlara bakıldığında kadınların daha az yer tuttuğu görülmektedir.

135 numaralı Şer'iyeye siciline dair kayıtlardan anlaşılmaktadır ki kadınlar sosyal ve ekonomik hayatta aktif bir şekilde yer almışlardır. Mahkeme karşısında bazen şahsen bazen de vekil tayin etme yoluyla haklarını ve mağduriyetlerini dile getirmişlerdir. Spesifik konularda alınan bu kayıtlar sadece kayıta bulunan meseleyi aktarmakla kalmamış, kayıttaki meseleler daha ayrıntılı görülmeye çalışıldığında başta Osmanlı toplum sosyolojisine, toplumsal hayatta kadınların etkinliğine dair önemli bilgiler edinmemize fayda sağlamıştır.

Etik Kurul İzni

Bu çalışmada etik kurul izni gerekmemektedir.

Katkı Oranı Beyanı

Yazarlar makaleyi eşit oranda katkı sağlamış olduklarını beyan eder.

Çıkar Çatışması Kararı

Makale yazarları aralarında herhangi bir çıkar çatışması olmadığını beyan eder.

Kaynakça

- Abacı, N. (2002). *Bursa şehri'nde Osmanlı hukuku'nun uygulanması*. T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları.
- Acar, H. İ. (2010). Talâk. *TDV İslam Ansiklopedisi Vakfı*, 39, 496-500
- Akgündüz A. (1990). *Osmanlı kanunnameleri ve hukukî tahlilleri 1. Kitap*. Fey Vakfı Yayınları.
- Akgündüz, A. (1986). *Mukayeseli İslâm ve Osmanlı hukuku külliyyatı*. Dicle Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.
- Aydın, M. A. (2003). Mihr. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 28, 389-391. Türkiye Diyanet Vakfı.
- Aydın, M. A. (2022). *Türk hukuk tarihi*. Beta Yayınları.
- Bardakoğlu, A. (1992). Bey'. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 6, 13-19. Türkiye Diyanet Vakfı.
- Bardakoğlu, A. (1998). Hidâne. *TDV İslam Ansiklopedisi*, 17, 467-471. Türkiye Diyanet Vakfı.
- Bingöl, S. (2023). XIX yüzyılda cesaretin, uykusuzluğun ve cesetlerin gezindiği Osmanlı mahalleleri. *SDÜ Fen-Edebiyat Fakültesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 60, 386-399.
- BOA. *Meşihat Şeriyeye Sicili* (MŞH. ŞSC.d.), nr. 1
- BOA. *Meşihat Şeriyeye Sicili* (MŞH. ŞSC.d.), nr. 135.
- Cin, H. (1998). *İslâm ve Osmanlı hukukunda evlenme*. Selçuk Üniversitesi Yayınları.
- Ekinci, B. (2021). *Osmanlı hukuku*. Arı Sanat Yayınevi.
- Ergenç, Ö. (1984). Osmanlı şehrindeki mahallenin işlevi ve nitelikleri üzerine. İçinde İnalçık, İ., Göyünç, N., & Lowry, H.W. (Eds.), *Osmanlı Araştırmaları IV*, (ss. 69-78). Enderun Kitabevi.
- Faroqı, S. (2003). *Osmanlı tarihi nasıl incelenir?*. Tarih Vakfı Yurt Yayınları.
- Gedikli, F. (2005). Osmanlı hukuk tarihi olarak şer'iyeye sicilleri. *Türkiyat Araştırmaları Literatür Dergisi*, 5, 187-215.
- Halil, C., & Akgündüz, A. (1990). *Türk-İslâm hukuk tarihi*. Timaş Yayınları.
- İnalçık, H. (1958). Osmanlı hukukuna giriş örfi-sultanî hukuk ve Fatih'in kanunları. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 2, 102-126.
- Ortaylı, İ. (2007). *Osmanlı toplumunda aile*. Pan Yayıncılık.
- Özbek, M. (2023). *Gayrimüslim kadınların gayrimenkul mülkiyeti bakımından hukuki durumu*. Adalet Yayınevi.
- Sami, Ş. (2010). *Kamus-ı türkî*. Türk Dil Kurumu Yayınları.
- Selçuk, H. (2008). *Şer'iyeye sicillerine göre Kayseri sancağı ve Girit seferi'ne katkısı*. Erciyes Üniversitesi Yayınları.
- Şen, M. (1990) Osmanlı hukukunun yapısı. İçinde Eren, G. (Ed.), *Osmanlı 6*, (ss. 327-339). Yeni Türkiye Yayınları.
- Tok, Ö. (2005). Kadı sicilleri ışığında Osmanlı şehrindeki mahalleden ihraç kararlarında mahalle ahalisinin rolü. *Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 18, 155-173.

